
NYHEDSBREV

Højskolehistorisk Forening

Flygtningefamilier indkvarteret i foredragssalen på
Luthersk Missionsforenings Højskole 1945

Foto: Højskolens eget arkiv

Kære medlemmer

Denne gang bringer vi bl.a. en kortlægning af højskolernes vilkår under 2. verdenskrig, hvor mange skoler blev beslaglagt m.h.p. indkvartering af tyske soldater eller flygtninge. Kortlægningen har desværre fået en alvorlig aktualitet, når man tænker på de omfattende flygtningestrømme som konsekvens af Ruslands invasion af Ukraine.

Da krigen kom til højskolen

41 danske højskoler blev under 2. verdenskrig beslaglagt af den tyske værnemagt med henblik på indkvartering af tyske soldater eller flygtninge. Den 9. april offentliggør Højskolehistorisk Forening den første komplette kortlægning og beskrivelse af dette stykke Danmarkshistorie.

To ud af tre højskoler blev beslaglagt i kortere eller længere tid. Det blev for en periode et dramatisk indgreb i den folkeoplysning og kulturelle dannelse, som højskolerne står for. For nogle af højskolebevægelsens profiler betød besættelsen også anholdelse og internering.

Ideen til denne kortlægning opstod, da højskolerne for to år siden grundet corona-nedlukningen pludselig måtte hjemsende alle højskoleelever. Ideens ophavsmand er bestyrelsesmedlem Lars Thorkild Bjørn, som fortæller:

"Jeg tænkte, at den situation har højskolerne oplevet tidligere. Under den tyske besættelse 1940-45 måtte en del højskoler sende eleverne hjem, når tyskerne beslaglagde skolerne til kaserne eller flygtningeindkvartering. Jeg undersøgte om disse beslaglæggelser var beskrevet noget sted, men fandt kun sporadiske beretninger fra enkelte højskoler. Jeg tænkte, at det måtte da være en oplagt opgave for Højskolehistorisk Forening, og derefter gik jeg i gang".

Det viste sig dog at være et lidt større arbejde, idet kun de færreste højskolefolk vidste, hvad der egentlig var sket på deres skole for 75 år siden. Desværre var der flere skoler, der ikke mere havde de gamle årsskrifter liggende. Højskolebladet var en værdifuld kilde, men slet ikke fyldestgørende. Lars Thorkild Bjørn kontaktede lokalhistoriske arkiver, som uheldigvis også var lukkede p.g.a. corona. Det lykkedes dog at få samlet de vigtigste oplysninger om de 59 højskoler, der eksisterede under besættelsen.

Fotografering var i denne periode begrænset og militære motiver måtte ikke fotograferes. Alligevel er det lykkedes at finde gode billeder, der fortæller om højskolernes vilkår under besættelsen.

Hvornår kom krigen til højskolerne?

Allerede i de første dage efter 9. april 1940 blev tre militærstrategisk beliggende højskoler beslaglagt: Esbjerg Arbejderhøjskole, Den internationale Højskole i Helsingør og Snoghøj Gymnastikhøjskole.

Med folkestrejkerne og samarbejdspolitikens sammenbrud den 29. august 1943 blev der udstationeret flere tyske tropper rundt om i landet. Det medførte inddragelse af en række højskoler til kaserner.

I de sidste måneder af krigen kom der ca. 245.000 civile flygtninge til

Flygtninge i OD-hallen, Ollerup Gymnastikhøjskole 1946.
Foto: Svendborg Byhistoriske Arkiv

Danmark, især kvinder og børn fra Østpreussen samt godt 100.000 sårede soldater. Efterhånden som mange tyske soldater blev sendt til fronten, kom højskolerne nu til at huse disse flygtninge og yderligere 15 nye skoler blev beslaglagt. Den tyske kapitulation 5. maj 1945 betød kaos for de tyske flygtninge.

Værnemagtens administration brød sammen, og først i løbet af en uge fik danske myndigheder overtaget driften af de mange flygtningeindkvarteringer.

Med beslaglæggelserne måtte nogle højskoler helt ophøre med at holde skole, mens andre efter bedste evne fortsatte deres virke i lejede lokaler.

Lærerne blev arbejdsløse eller fandt arbejde på nogle af de skoler, der var uberørt af beslaglæggelserne eller i andre skoleformer.

I løbet af 1945 blev halvdelen af højskolerne frigivet og resten i 1946 med undtagelse af Ollerup Gymnastikhøjskole, der først blev fri for flygtninge i foråret 1947.

På Fyn var samtlige højskoler med en enkelt undtagelse beslaglagt. I Jylland blev $\frac{3}{4}$ af skolerne taget af "de grønne", hvorimod godt halvdelen af skolerne øst for Storebælt var beslaglagte.

Beretningen om de enkelte højskoler offentliggøres på hjemmesiden d. 9. april, se <https://hojskolehistorie.dk/hojskolens-historie/da-krigen-kom-til-hoejskolen>, hvor der også er link til en printervenlig udgave.

Højskole sætter fokus på egen historie

Vejle Idrætshøjskole er et ret enestående eksempel på en skole, der indsamler og formidler viden om skolens egen historie. På websitet <https://historie.vih.dk> kan man finde en omfattende gennemgang af skolens historie.

Hjemmesiden er skabt af viceformand Lars Olesen i forbindelse med skolens 75-års jubilæum i 2019. Som på andre skoler syntes han at arkivmateriale, billeder og årsskrifter var placeret lidt spredt rundt om på skolen. Han gik derfor i gang med at samle og katalogisere. En del materiale fandt han også på Vejle Stadsarkiv og fik ligeledes givet mulighed for at linke direkte til arkiv.dk, hvor man kan se dokumenter og billeder, der vedrører Idrætshøjskolen.

Grundlæggeren af Den Jyske Idrætsskole, Svend Aage Thomsen, var en ivrig smalfilmsfotograf og en del af hans produktioner - også fra besættelsens illegale arbejde - kan ses på hjemmesiden. Der er også tidslinjer, årsskrifter, sange forfattet til skolen, historiske podcasts, videoer og artikler.

Andre højskoler kan virkelig få ideer og forslag til, hvordan et højskolearkiv kan laves og hvordan skolens egen historie kan inddrages i skolens virke. Se mere på <https://historie.vih.dk>

‘De Navnkundige’ i Højskolebladet

Som tidligere omtalt har foreningen leveret stof til Højskolebladets rubrik ”De Navnkundige”. Vi planlægger at lægge mange af disse indlæg på vores hjemmeside. I det seneste nummer af bladet har foreningens formand, Mogens Hemmingsen, skrevet om Johannes Stræde:

Johannes Stræde - højskolemand og folkeoplyser

Johs Stræde (1920 – 2018) tilhørte en generation og et kapitel i højskolens historie, som nu er afsluttet. Hans omfattende forfatterskab og egen højskolepraksis viser den klassiske folkeoplysning og folkehøjskole, som den så ud før 1968 med landbosamfundet som højskolernes bagland, det folkelige kulturelle arbejde og højskolen som en sammenbundet treklang.

Stræde stammede fra det grundtvigske sogn Velling i Vestjylland, blev uddannet på Den frie Lærerskole og var med som lærer på Gymnastik- og idrætshøjskolen i Viborg fra skolens start i 1951. Fra 1957 til 1971 dannede han sammen med Martha forstanderpar på Gerlev Idrætshøjskole. De følgende år frem til pensioneringen var Stræde kultur- og fritidschef i Rosenholm kommune. Sideløbende blev det til talrige foredrag og et omfattende forfatterskab om billedkunst, folkelig kultur, folkelig idræt og personlige erindringer.

Han var livet igennem - som lærer, foredragsholder og forfatter optaget af folkelighed og formidling. Strædes folkelighedsbegreb udtrykte frigørelse og oprør mod det undertrykkende. Hans helt centrale elementer i oplysningen var sproget som udtryk og erkendelse, det nationale med vores historiske særpræg, det revolutionære som vilje til ændring, det bevidstgørende som selverkendelse, og det åndelige for at kunne begribe det irrationelle som virkelighed.

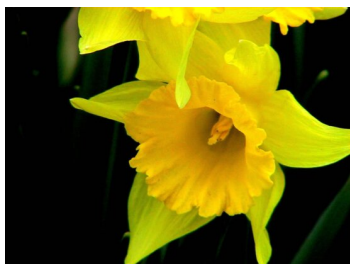
Strædes idrætssyn sigtede på det nære og på fællesskabet mere end på udøveren selv.

Han sluttede i højskolen og som højskoleforstander i 1971 på et tidspunkt, hvor formerne for elevsamvær og de kollegiale samarbejdsrelationer var under opbrud. Der var mindre plads til det patriarkalske og en mindre respektfuld indbyrdes tone.

Selv har jeg oplevet Johs Stræde i flere forbindelser. Først som højskoleelev og få år efter som bestyrelsesmedlem i Gerlev Idrætshøjskole. Efterfølgende havde vi gode samtaler, når han og Martha besøgte hans gamle højskole i Viborg, hvor jeg selv var blevet forstander.

Generalforsamling 2022

Der afholdes generalforsamling d. 31. maj. Medlemmer modtager snarest indkaldelse.

**Højskolehistorisk Forening
ønsker alle en god påske**

Mogens Hemmingsen
Formand

Lisbeth Magnussen
Redaktør